

Leif Erikson
STI 22.3 2006

Luther ja Raamattu

Aiheenamme tänään on "Luther ja Raamattu". En puhu ainoastaan Lutherin raamattukäsityksestä, vaan aihe on vähän laajempi.

1. Raamattu ennen Lutheria

Hellenistijuutalainen Filon Aleksandrialainen (20 eKr.–50 jKr.) ryhtyi tulkitsemaan kaikkia Vanhan testamentin tekstejä allegorisesti. Filon pyrki löytämään pinnan alta syvemmän hengellisen ja filosofisen merkityksen.

Kristittyjen keskuudessa tämä tulkintatapa alkoi yleistyä toisella vuosisadalla. Huippuunsa sen kehitti Origenes (185–254 jKr.). Hänen mielestään oli kyllä tärkeitä selvittää tekstin kirjaimellinen, ruumiillinen merkitys, mutta se oli vasta tikapuiden alin askelma.

Origenes tulkitsi Raamattua kolmesta näkökulmasta:

- a. kirjaimellinen eli historiallinen merkitys (sensus litteralis)
- b. allegorinen eli hengellinen merkitys (sensus allegoricus)
- c. tropologinen eli moraalinen merkitys (sensus tropologicus)

Keskiajalla tuli myös neljäs merkitys kuvioon, nimittäin anagoginen eli lopunajallinen merkitys (sensus anagogicus). Tämä selitystapa kutsuttiin "quadrigaksi", ja varsinkin allegorinen selitystaito oli suuressa arvossa kirkossa. Keskiajalla Raamattua tulkittiin yleensä "quadrikan" mukaan, siis neljästä näkökulmasta.

Keskiajalla Raamatun arvovalta oli kirkossa kiistämätön. Raamattu takasi kirkon opin totuuden, ja se oli jumalanpalveluksen ja kristillisen elämän ohje. Trenton konsiilissa (1545–63) katolinen kirkko totesi, että Raamatun kirjat ovat Pyhän Hengen sanelemia. Tämä oli jo kauan ollut yleinen käsitys kirkossa. Raamattu on Jumalan pyhä Sana.

Sen sijaan oltiin eri mieltä Raamatun tulkinnasta. Koska Raamattu oli "hämärä" kirja, kuka tahansa ei voinut ymmärtää sitä oikein. Tarvittiin tulkki ja selittäjä: kirkko ja sen opetusvirka. Pa-laamme tähän myöhemmin.

Keskiajan kirkossa traditiolla oli myös tärkeä asema kirkossa. Traditioon kuului vanhan kirkon uskontunnustukset sekä kirkon konsiilien päätökset. Myös kirkon opetusvirka kuului traditioon. Raamattu, traditio ja opetusvirka kuuluivat siis yhteen.

Latinankielinen Raamatunkäännös Vulgata oli ja on edelleen katolisen kirkon virallinen raamatunkäännös. Myös tästä päätettiin Trenton konsiilissa.

Teologiassa Aristotelesta ja hänen filosofiaansa käytettiin yleisesti keskiajalla. Hänen filosofiansa oli virallisesti hyväksytty. Termit aksidenssi-substanssi, materia-forma olivat yleisiä teologiassa. Vallitsi siis synteesi Raamatun ja filosofian välillä. Vaikka korostettiin, että filosofia on

ainoastaan apuväline, se vaikutti myös teologian sisältöön aika paljon. Tämä oli ainakin Martti Lutherin käsitys.

2. Humanismi

Humanismi syntyi Italiassa 1300-luvulla ja levisi Saksaan 1400-luvulla. 1500-luvun alussa oli humanismin huippuaika Saksassa. Yliopistoissa pidettiin luentoja klassisesta kirjallisuudesta. Iskusana oli ”ad fontes” – takaisin lähteisiin!

Kirkollisessa elämässä tämä merkitsi siirtymistä keskiajan teologiasta Raamattuun. Humanismin vaikutuksesta kiinnostus Raamatun alkukieliin lisääntyi. Raamatun latinankielisestä käännöksestä Vulgatasta, siirryttiin hepreankieliseen ja kreikankieliseen alkutekstiin. Johannes Reuchlin (1455–1522) aloitti heprean kielen tieteellisen tutkimuksen ja alkoi kääntää Vanhaa testamenttia hepreasta saksaksi. Erasmus Rotterdamilainen julkaisi vuonna 1516 kreikankielisen Uuden testamentin.

Humanistit olivat yleensä kriittisiä Vulgataa kohtaan. Jopa katolinen humanisti Laurentius Valla (1407–1457) uskalsi kritisoida Vulgataa, kun hän oli tutustunut kreikan alkutekstiin. Kiinnostus antiikkia kohtaan merkitsi myös sitä, että kielelioppi, retoriikka, logiikka ja moraalifilosofia nostettiin esille uudella tavalla. Kaikki tämä oli hyödyksi Lutherille! Humanistit halusivat ensisijaisesti ymmärtää Raamattua moraalisesti. Siksi Luther ei voinut hyväksyä kaikkea, mitä humanistit opettivat Raamatusta.

3. Philipp Melanchthon (1497–1560)

Melanchthonin äiti oli Johan Reuchlinin sukua. Reuchlin opasti Philippiä opiskelussa. Philipp aloitti 12-vuotiaana opiskelut Heidelbergin yliopistossa ja valmistui maisteriksi 17-vuotiaana 1514. Philipp oli vasta 21-vuotias, kun hänestä tuli kreikan kielen professori Wittenbergin yliopistoon vuonna 1518.

Melanchthon oli humanisti, joka opetti klassikoita. Humanistinen sivistys oli korkeassa arvossa. Hän kirjoitti kreikankielisen kieliopin, retoriikan kirjan sekä kirjoja moraalista, psykologiasta ja dalektiikasta. Mutta Philipp oli myös – ja ennen kaikkea – teologi. Hän oli sitä mieltä, että ilman klassista sivistystä harhaopit leviävät kirkkoihin. Melanchthonin ansiosta Luther oppi Raamatun alkukielä paremmin.

Hepreankielinen masoreetinen teksti – ei latinankielinen Vulgata – oli Lutherille ”Jumalan Sanaa”.

4. Lutherin työskentely Raamatun kanssa

Vuodesta 1512 Luther toimi Pyhän kirjan – siis Raamatun – professorina Wittenbergin yliopistossa. Hän piti luentosarjoja 32 vuotta: 29 vuotta VT:n kirjoista ja 3–4 vuotta UT:n kirjoista! Luther kuitenkin saarnasi enemmän UT:n kuin VT:n kirjoista! Hän piti elämänsä aikana noin 2300 saarnaa!

Saksankielinen Uusi testamentti ilmestyi vuonna 1522. Reformaattori oli kymmenessä kuukaudessa tehnyt käännöksen piileskellessään Wartburgin linnassa. Vanha testamentti – eli koko Raamattu – valmistui vuonna 1534.

Kun Luther käänsi Raamatun saksaksi, hän kirjoitti samalla kirjojen esipuheet. Niistä voimme lukea, miten Luther ymmärsi Raamatun kirjat ja miten niitä on tulkittava. Kun luemme esipuheet, huomamme myös, kuinka Lutherin käsitys Raamatun kirjoista muuttui (esim. Jaakobin kirje, Heprealaiskirje ja Ilmestyskirja). Esipuheissa 1522 nämä kirjat eivät olleet suuressa arvossa, mutta 1530-luvulla tilanne oli aivan toinen.

5. Luther ja auktoriteettikysymys

Traditiolla oli Raamatun ohella tärkeä asema siinä kirkollisessa tilanteessa, jossa Luther eli. Kirkolliseen traditioon kuuluivat skolastinen filosofia, kirkonisät, paavi ja kirkolliskokoukset.

Jo Psalmien kirjasta pitämissään luennoissa vuosina 1513–1516 Luther kohtelee ankarasti sellaisia filosofisia auktoriteetteja kuten järki, filosofia ja skolastinen teologia. Lutherin mielestä syy siihen, miksi roomalaiskatolinen kirkko oli mennyt vikaan keskiajalla, oli se, että järki (ratio) oli asetettu ilmoituksen (revelation) edelle.

Lutherille oli siis jo hyvin varhain selvää, että Raamattu tulee asettaa inhimillisen järjen ja filosofian yläpuolelle. Järjellä ja filosofialla on tärkeä tehtävä maallisen vallan piiriin kuuluvissa asioissa, mutta hengellisissä uskon asioissa filosofia ja järki johtavat harhaan.

Taistelussaan Rooman kirkkoa ja hurmahenkiä vastaan Luther viittasi koko ajan Raamatun Sanaan. Kiistassa Rooman kirkkoa vastaan uskonpuhdistaja korosti "sola scripturam", mutta myönsi että vanhat kirkkoisät, varsinkin Augustinus, olivat kirjoittaneet paljon hyvää. Kun Luther vetosi kirkolliskokouksiin, hän toteaa, että nekin voivat erehtyä ja että niin on tapahtunutkin.

Loppujen lopuksi kaikki inhimilliset auktoriteetit olisi Lutherin mukaan alistettava Jumalan Sanaan alle. Wormsin valtiopäivillä 1521 saivat järki, filosofia, skolastikot, kirkkoisät, paavi ja hänen käskykirjeensä sekä kirkolliskokoukset väistyä "sola scriptura" -periaatteen tieltä. Näin Luther vakuutti: "Koska Teidän Majesteettinne ja Teidän Korkea-arvoisuutenne vaativat minulta yksinkertaisen vastauksen, niin tahdon antaa sellaisen ilman sarvia ja hampaita. Jollei minua osoiteta vääräksi Raamatun todistuksilla ja selvillä järkiperusteilla, niin olen omatunnossani sidottu niillä raamatunkohdilla, joihin kirjoissani viittaatan, ja olen Jumalan Sanaan sitoma. Sillä en usko paavin enkä kirkolliskokouksiin yksin, koska on ilmeistä, että ne usein ovat erehtyneet ja puhuneet itseään vastaan. Sen takia en tahdo enkä voi mitään peruuttaa. Sillä ei ole hyvä toimia omaatuntoaan vastaan. Tässä seison enkä muuta voi. Jumala minua auttakoon. Amen."

Kaarlo Arffman on selvittänyt, miten reformaattori suhtautui kirkollisiin auktoriteetteihin. Kirjassaan Arffman selvittää, miten Luther argumentoi Rooman kirkon kanssa käytävässä kiistassa ja miten hän argumentoi hurmahenkien kanssa käydyissä keskusteluissa. Arffmanin mukaan Luther korosti Raamatun arvovaltaa kaikkien ihmisten auktoriteettien yläpuolella mutta korosti samalla, että hän ei unohtanut kirkon historiaa: "Raamattu, isät ja uskovan ihmisen oma kokemus todistivat samaa. Ne kuuluivat siihen vuorovaikutussuhteeseen, jossa usko eli. Kristityn

usko perustui yksin Raamattuun. Isien kokemukset olivat kuitenkin sitä vahvistavia 'evan- geliumin pöydälle jääneitä murusia.' "(Sanan jäljet. Kirkon historian merkitys Martti Lutherin teo- logiassa" 1993, s. 180) Raamattu oli Lutherille korkein auktoriteetti. Kirkolliskokouksista ja kirkoista kirjoittamassa kirjassaan (1539) hän käy läpi ensimmäiset kirkolliskokoukset eli kon- siilit ja korostaa, että ne eivät voi keksiä uusia oppeja. Konsiilit eivät voi keksiä uusia uskonar- tikloja vaan vahvistavat "kirkon vanhat opit" "nach der heiligen Schriff und altem Glauben"– ei muuta.

Martti Lutherin mukaan Raamattu on siis korkein auktoriteetti kirkossa. Raamatulla on viimei- nen sana kaikissa oppikeskustelussa. Lutherille "sola Scriptura" -periaate oli hyvin tärkeä. Pyhä Raamattu on "norma normans", kun traditio on "norma normata", niin kuin Sovintokaava asian ilmaisee.

6. Raamatuntulkinta

6.1. "Sensus litteralis"

Luther vastusti allegorista raamatuntulkintaa, koska se voi johtaa mihin tahansa. Hän korosti kirjaimellista merkitystä (sensus litteralis). Juuri kirjaimellinen merkitys on sama kuin hengelli- nen merkitys (sensus spiritualis). Raamatun yksinkertaista, kirjaimellis-kieliopillista merkitystä Luther pitää Raamatun päämerkityksenä.

Ingemar Öberg korostaa, että Luther käytti ns. typologista raamatuntulkintaa, kun hän selitti Vanhaa testamenttia. VT:n historialliset kertomukset viittaavat Lutherin mukaan Kristukseen ja uskoon. Tässä mielessä Luther puhuu VT:n hengellisestä merkityksestä. Otan yhden esimerkin: Mooses ei päässyt luvattuun maahan. Mutta Joosua pääsi. Tästä näemme Lutherin mukaan, että laki (Mooses) ei vie taivaaseen, mutta evankeliumi (Joosua/Jeesus) vie perille.

Lutherin mukaan teologin, joka lukee ja tulkitsee Raamattua hengellisesti/typologisesti, pitää olla varma kirkon opista. Muuten hän erehtyy, niin kuin Origenes. Vaikka Luther joskus itse käyttää allegorista raamatuntulkintaa, hän korostaa että kirkon dogman/opin pitää perustua Raamatun selvään tekstiin.

Uskonpuhdistaja korostaa, että Raamattu on ulkonaisesti selvä ja että sitä siten voi ymmärtää kuka tahansa. Tärkeässä kirjassaan Sidottu ratkaisovalta (De servo arbitrio) 1525 Luther käsitte- lee Raamatun selvyyttä parissa kohdassa. Hän myöntää siellä, että Raamatussa on monia hämä- riä ja salaisia kohtia. Mutta se johtuu kyvyttömyydestämme sanojen merkityksessä ja kielinopis- sa eikä majesteettisuudesta siinä mitä kuvataan. Hän väittää myös että kaikki mitä Raamattu sisältää ja tahtoo sanoa on selvää ja selkeää "vaikka tietyt kohdat ovat hämäriä, koska emme tunne sanoja." Jos sanat ovat yhdessä kohdassa hämäriä, ne ovat toisessa kohdassa sitä selvem- piä.

Luther puhuu myös kahdenlaisesta selvyydestä: sisäisestä ja ulkonaisesta: "Jos sinä puhut sisäi- sestä selvyydestä (claritas interna), niin ei kukaan muu oivalla Raamatun pienintä piirtoa kuin se, jolla on Jumalan Henki...Tarvitaan näet Henki, jotta voitaisiin käsittää Raamattu sekä koko- naisuutena että sen jokainen osa. Jos sinä taas olet puhunut ulkonaisesta selvyydestä (claritas externa), niin ei siinä sanalla sanoen ole jäljellä mitään hämää tai selvittelyä kaipaavaa, vaan

kaikki se, mikä on Raamatussa, on sanan kautta tuotu esiin mitä luotettavimpaan valoon ja koko maailmalle ilmoitettu." (WA 18, 609)

6.2. "Was Christum treibet"

Lutherin teologia on Kristus-keskeinen. Se merkitsee, että Raamatussa on ydinsanoma tai keskus. Jeesus Kristus on tämä keskus. Hän on Raamatun kuningas ja valo. Luther voi puhua vanhurskauttamisesta "pääartiklana" (der Hauptartikel), jonka mukana kirkko seisoo tai kaatuu (articulus stantis et cadentis ecclesiae).

Mutta Luther voi puhua ensimmäisestä käskystä myös lähtökohtana ja lähteenä, "joka käy läpi kaikkien muiden käskyjen, ja ne kaikki vuorostaan palautuvat siihen ja ovat siitä riippuvaisia; näin sekä loppu että alku liittyvät kiinteästi toisiinsa ja ovat sidotut toisiinsa." Lutherin mukaan myös kolminaisuusoppi sekä toinen uskonkappale voivat toimia Raamatun keskuksena.

Minkälainen tehtävä Raamatun keskuksella sitten on? Jotkut väittävät, että Luther keskuksen avulla karsi pois vähemmän tärkeitä raamatunkohdat. Tämän käsityksen mukaan Luther pystyi keskuksen avulla poimimaan Raamatusta esiin Jumalan sanaa Raamatusta. Juhani Forsberg sanoo tästä näin: "Kristus Raamatun keskuksena ei Lutherin mukaan tarkoita kuitenkaan sitä, että Raamatusta olisi eristettävissä olennainen 'keskus' ja epäolennainen 'kehys'. Kaikki Raamatussa on suhteessa tähän keskukseseen, ja siitä saa myös perifeeriseltä näyttävä merkityksensä." (Forsberg, Lutherin raamattukäsitys ja raamattutulkinta sekä niiden merkitys tänään. TA 3/1986, 226–234)

Raamatun keskuksella on siis Lutherin mukaan positiivinen hermeneuttinen funktio. Keskuksen avulla ymmärrämme Raamatun paremmin. Keskus on lähinnä tulkintaperiaate. Kristus "Raamatun tähtenä ja ytimenä" merkitsee Lutherille, että hän on tulkintaperiaate eikä poistamisperiaate. Kun Luther Isossa katekismuksessa puhuu ensimmäisestä käskystä "keskuksena", hän väittää että "ensimmäisen käskyn pitää siis valaista kaikki muut käskyt ja luoda niihin loistettaan."

Tässä yhteydessä sopii viitata uskonpuhdistajan puheeseen siitä, mikä "ajaa" Kristusta (was Christum treibt). Tämä on sitaatti Lutherin esipuheesta Jaakobin kirjeen kommentaariin vuodelta 1522 ja koskee kaanonin laajuutta: "Myös tämä on oikea koetinkivi, jonka mukaan voidaan arvostella kirjoja: kaikki Raamatun kirjoitukset todistavat Kristuksesta (Room. 3:21), eikä Paavaliakaan halua tuntea muuta kuin Kristuksen (1. Kor. 2:2). Se mitä Kristus ei opeta, ei ole vielä apostolista, vaikka sitten Paavali tai Pietari opettavat sitä." (WA 7, 385).

Tässä ei ole kysymys siitä, että valikoitaisiin Jumalan sanaa Raamatusta, vaan Luther antaa tässä kriteerejä, miten eri raamatunkirjojen kanoonisuuksia voidaan koetella ja arvostella. Luther sanoo samassa yhteydessä: "Koko Raamattuhan osoittaa Kristusta." Uskonpuhdistaja tuo tässä esiin ne ratkaisevat tunnusmerkit, joiden mukaan voidaan päätellä, onko jokin uusitamentillinen kirjoitus apostolinen vai ei. Lutherin pääperiaate siis on: sellainen kirjoitus joka ei todista Kristuksesta ei ole apostolinen.

Bengt Hägglund kirjoittaa tästä: "Tämä usein käytetty sana tulkitaan väärin, jos siinä löydetään arviointiperuste, jonka avulla voitaisiin valikoida ja erotella Raamatusta se, mikä on Jumalan sanaa siitä, mikä olisi tilapäistä ja vailla arvovaltaa. Arvioitaessa sen perusteella, mikä 'ajaa

Kristusta', pyritään positiivisesti viittaamaan siihen, mikä on Raamatun perusta ja tarkoitus" (Hägglund, 1961, s. 224–235)

Kun puhumme Lutherista ja kaanon-kysymyksestä meidän pitää olla selvillä siitä, että se oli avoin vielä Lutherin aikana. Trenton kirkolliskokouksessa (1545–63) kaanon rajattiin Firenzen kirkolliskokouksen (1442) mukaisesti.

Kun uskonpuhdistaja keskusteli kaanonin rajoista ja jakoi raamatulliset kirjat erilaisiin ryhmiin, hän vain toisti, mikä oli sanottu alkukirkossa. Hän oli keskellä keskustelua, joka oli edelleen käynnissä.

6.3. Ulkonainen-sisäinen”

Varhaisimmissa kirjoituksissa kirkkoisä Augustinus (354–430) tekee eron ulkonaisen sanan ja asian välillä – signumin ja resin välillä. Tällainen erottelu näkyy myös Augustinuksen ehtool-liskäsityksessä. Tämän erottelun takana on platonistinen filosofia.

Luther väittää, että Pyhä Henki käyttää Sanaa ja sakramenteja välineinään. "Usko tulee kuulemisesta, mutta kuuleminen Kristuksen Sanan kautta" (Room. 10:17). Hengellinen/sisäinen ja ruumiillinen/ulkonainen eivät siis Lutherin mukaan edusta vastakohtia. Signum ja res kuuluvat yhteen. Pyhä Henki tarvitsee ruumiillisen hahmon ollakseen todellinen ja vaikuttava.

Ulrich Zwinglin (1484–1531) mukaan hengellinen ja sisäinen kuuluvat yhteen. Eräs seuraus tästä on, että Jumala puhuu suoraan ihmisen sydämeen ilman ulkonaista Sanaa ja sakramenttia.

Uskonpuhdistaja korosti jatkuvasti Hengen suvereenisuutta, mutta piti samalla lujasti kiinni siitä, että Henki toimii vain ulkonaista Sanaa käyttäen. Ulkonaiset asiat kulkevat edellä, sisäiset jäljessä. Tämä järjestys on Lutherin mukaan tärkeä. Se johtuu siitä, että Pyhä Henki käy ihmisen oman toiminnan edellä. Jumalan järjestys käännetään väärinpäin, jos väitämme, että ihmisen "sisäinen henki" tekee Sanan eläväksi. Näin hurmahenget tekevät.

Ulkonainen Sana tulee ensin ja antaa uskon sydämeen. Jos järjestys on käänteinen, niin että aloitetaan sisäisellä, joudutaan hurmahenkisyyteen. Kun sisäinen "sana" temmataan irti ulkoisesta Sanasta, on kyse juuri hurmahenkisyydestä.

Kirjassaan "Taivaallisista Profeetoista" (1525) Luther väittää hurmahenkien perusviaksi, että he kääntävät Jumalan järjestyksen ylösalaisin. He tahtovat sisäisten lahjojen tulevan ensin ja ulkonaisen vasta sen jälkeen. Sen lisäksi he pitävät sisäisenä sitä, mikä Jumala on säätänyt ulkonaiseksi ja päinvastoin.

Schmalkaldenin uskonkohdissa (1537) Luther kirjoittaa Pyhän Hengen tulemisesta seuraavalla tavalla: "Näissä suullista, ulkonaista sanaa koskevissa kohdissa on lujasti pidettävä kiinni siitä, että Jumala ei kenellekään anna Henkeänsä ja armoansa muulla tavalla kuin edeltävän sanan välityksellä ja yhteydessä... Meidän täytyy siis pitää kiinni siitä, että Jumala ei tahdo olla tekemisessä meidän ihmisten kanssa muulla tavalla kuin ulkonaisen sanansa ja sakramenttien väli-

tyksellä. Kaikki se, mitä ilman tätä sanaa ja sakramenteja ja Hengestä kerskaillaan, on perkeleestä."

Jumalan Sana on elävä ja voimallinen Sana. Pyhä Henki asuu Sanassa. Tästä Ingemar Öberg kirjoittaa: "Uskonpuhdistaja opettaa tässä Raamatun itsetodistusta eli autopistia. Pyhä Raamattu on Jumalan luova ja toimiva Sana, joka vakuuttaa ja todistaa omasta totuudestaan. Sanan edessä ei teoretisoida, sillä siinä ollaan kasvokkain elävän Jumalan kanssa." (Skriften allena – tron allena. Om Luthers bibelsyn SPT 1987, s. 330).

Pelastus tulee Lutherin mukaan siis ulkoapäin (ab extra) – Jumalasta – ei ihmisestä. Jumala lähettää Poikansa pelastamaan maailman. Hän lähettää myös Sanan ja sakramentit. On siis ole-massa läheinen yhteys inkarnaation ja armonvälineiden kanssa. Molemmissa on kysymys evankeliumista. Jos emme välitä armonvälineistä, emme välitä Kristuksestakaan! Siksi Luther väitti, että hurmahenget edustivat lakihenkisyyttä. Käsikkäin hurmahenkisyyden kanssa kulkee lain vanhurskaus. Jos Jumala ei ulkonaisen Sanan ja Pyhän Hengen kautta saa luoda uskoa ihmisen sydämessä, hän on jätetty itsensä ja omien suoritustensa varaan. Hän on joutunut lain vanhurskauteen. (Vom Abendmahl Christi Bekenntnis 1528)

7. ”Suullinen ja kirjoitettu Sana”

Kun Luther puhuu Jumalan sanasta armonvälineenä, hän painottaa usein, että tämä ulkonainen sana (verbum externum) on julistettu, suullinen sana (viva vox evangelii). Kirkko ei ole "Federehaus", vaan "Mundhaus". Usko tulee kuulemisesta (fides ex auditu). Sana on ensisijaisesti kuulu Sana (verbum vocale).

Hyvin selvästi tämä korostus tulee esiin Raamatun kirjojen esipuheissa. Siinä Luther toistuvasti puhuu suullisesta julistetusta sanasta. Sen hän tekee myös esimerkiksi Schmalkaldenin uskonkappaleessa ja Isossa katekismuksessa.

Kun uskonpuhdistaja puhuu evankeliumin luonteesta, hän sanoo: "Evankeliumi ei ole mitään muuta kuin saarna ja huuto Jumalan armosta ja laupeudesta, jonka Kristus on kuolemallaan ansainnut ja hankkinut. Evankeliumia varsinaisesti ei ole se, mikä on kirjoitettuna kirjoihin, vaan evankeliumi on pikemminkin suullista saarnaa ja elävä sana. Se on ääni, joka kaikuu koko maailmaan: se huudatetaan julkisesti, niin että se kuullaan kaikkialla." (WA 12, 259:8–13)

Tämä ei merkitse, että kirjoitettu Sana ei olisi tarpeellista. Uuden testamentin kirjoitukset ovat Lutherin mukaan syntyneet sanoman säilyttämiseksi alkuperäisinä.

Schmalkaldenin uskonkappaleessa Luther puhuu samassa hengenvedossa Pyhistä kirjoituksista ja saarnatusta sanasta, mikä osoittaa, että näillä on sama arvo. Sekä suullinen julistettu Sana että kirjoitettu Sana on Lutherin mukaan Jumalan Sana meille.

Miikka Ruokanen: "Näin Lutherin mukaan sekä kirjallinen että äänellinen sana ovat Pyhän hengen ajoneuvo. Jumalan sana voidaan siis sekä lukea että kuulla. Mutta uskonpuhdistaja antaa kuitenkin kirjoitetulle raamatulliselle sanalle etusijan profeettallis-apostolisen ilmoitussanoman välittäjänä ja ajoneuvona." (Ruokanen: Lutherin raamattukäsitys, 1986, s. 67)

8. Auktoriteetti ja armonväline

Jumalan sana on Lutherille korkein auktoriteetti kaikissa uskon ja elämän asioissa. Mutta Raamattu on myös armonväline. Se ei ainoastaan kerro Kristuksesta, vaan Kristus annetaan meille sanassa. Jumala synnyttää uskon sydämissämme Sanan ja Pyhän Hengen kautta. Tästä Luther kirjoitti esimerkiksi katekismuksissaan vuonna 1529.

Myös kirjassa ”Kirkolliskokouksista ja kirkosta” (1539) Luther kirjoittaa Jumalan sanasta ja kuinka sana vaikuttaa. Jumalan Sana on reformaattorin mukaan oikean kirkon ensimmäinen tunto-merkki: ”Ensiksi voimme tuntea pyhän kristikansan siitä, että sillä on Jumalan pyhä sana. Tämä on se pääasia ja suuri pääpyhäkkö, jonka johdosta kristillistä kansaa sanotaan pyhäksi. Sillä Jumalan sana on pyhä ja pyhittää kaiken, mihin se saa koskea, niin se on itse Jumalan pyhyys (Room. 1:16 ja 1 Tim 4:5). Sillä Pyhä Henki johtaa sitä itse ja voitelee eli pyhittää kirkon, se on kristillisen pyhän kansan, sanalla eikä Paavalin voiteluöljyllä. ....”

Jumalan Sana on Lutherin mukaan elävä ja voimallinen Sana: ”Minä olen vastustanut anetta ja kaikkia paavalaisia: mutta en väkivallalla, vaan ainoastaan Jumalan sanaa olen teroittanut, saarnannut ja kirjoittanut. Muuta en ole tehnyt. Se sana on minun nukkuessani tai juodessani Wittenbergin olutta Filippuksen ja Amsdorffin seurassa siinä määrin heikentänyt paavikuntaa, ettei yksikään ruhtinas eikä keisari vielä koskaan ole kyennyt sitä niin paljon masentamaan. Minä en ole sitä tehnyt: yksin Sana on tehnyt ja toimittanut kaiken.” (Toinen Invocavit-saarna 1522)

9. Kokemus ja Raamattu

Usko ei ole ainoastaan järjen tieto, vaan ennen kaikkea sydämen luottamus Jumalaan. Luther käytti järkeänsä (ratio), kun hän harjoitti teologiaa ja opetti yliopistossa. Reformaattorille oikea oppi oli elintärkeää, ja siksi hän arvosteli kovasti ei ainoastaan roomalaiskatolista kirkkoa vaan myös hurmahenkisyyttä.

Tämä ei kuitenkaan merkitse, että Luther olisi ollut ”kylmä teoreetikko”. Teologia oli hänelle kysymys elämästä ja kuolemasta, taivaasta ja helvetistä, Jumalasta ja Saatanasta. Kun Luther etsi armollista Jumalaa, koko hänen persoonansa oli mukana tässä etsinnästä ja taistelussa. Kun hän sitten löysi armollisen Jumalan – lukiessaan Raamattua – tämä oli vahva hengellinen kokemus. Puhutaan ”tornikokemuksesta”, kun reformaattori ymmärsi Room. 1:17 ”vanhurskas on elävä uskosta” uudella tavalla. Kun Luther jälkeinpäin vuonna 1545 kertoo tästä tapahtumasta, hän käyttää vahvoja sanoja. Hän kertoo, että tuntui kuin paratiisin portit olisi avattu hänelle ja hän koki olevansa uudestisyntynyt.

Tämä ei merkitse sitä, että Luther olisi ollut ”kokemus kristillinen”, mutta hän ei kieltänyt kokemuksia ja tuntemuksia. Hän tiesi että kristityt joskus tuntevasti saavat kokea, että Jumalan lupaukset pitävät paikkaansa. Usein on kuitenkin pakko luottaa sanaan vastoin kaikki tuntemuksia ja kokemuksia.

”Luther ei suinkaan ollut luunkova, tunteeton psykopaatti, vaan herkkäsieluinen ihminen, joka etsi omatunnon kestävää rauhaa. Raamatun objektiivinen totuus oli hänelle samalla sydämen ’subjektiivinen’ totuus.” (Raimo Mäkelä: Perusta 2/1998, s. 91)

10. Luonnollinen laki – kirjoitettu laki

Jotkut Luther-tutkijat korostavat luonnollista lakia niin paljon, että he melkein unohtavat kirjoitettua lakia (dekalogi). Tämä on ollut – ja on edelleen – aika tavallista. Eräs seuraus tästä on se, että lakia ei tarvitse saarnata, koska ihmiset tietävät jo ennestään, mitä Jumala vaatii. Toinen seuraus on antinomismi. Jumalan lakia ei tarvita. Kolmas seuraus on se, että kristillinen moraalit muuttuu. Toisin sanoen: jos suuri enemmistö kirkossa on sitä mieltä, että Raamatun ja kirkon etiikka on vanhanaikasta, kirkon pitää muuttaa moraalisensa. Argumenttina on: ihmisten mielipiteet ovat oikeita – Jumalan luonnollisen lain mukaan.

Kun ajatellaan tällä tavalla, unohdetaan, että syntiinlankeemus on hämärtänyt käsityksemme Jumalan tahdosta. Ilmestyneen lain (Mooseksen kirjoitetun lain) pitää siksi ohjata ja oikaista ihmisten käsityksiä oikeasta ja väärästä. Jeesuksen opetus ja apostolien kirjeiden ohjeet pitää ottaa huomioon!

Jos ihmisten mielipiteet oikeasta ja väärästä sotivat Raamatun etiikkaa vastaan, ihmisten mielipiteet pitää muuttaa, ei Raamatun eettisiä ohjeita. Näin Luther ajatteli. Luther ei myöskään käyttänyt ”kultaista sääntöä” väärin etiikassa. Hän tiesi, että rakkaudella ei ole vapautta kumota Jumalan käskyjä ja kieltoja. Rakkaus sisältyy jokaiseen Jumalan käskyyn, vaikka emme ymmärtäisi tätä yhteyttä.

12. Lutherin ”raamattukritiikki”

Luther luki Raamattua ilman ennakkokäsityksiä, ja tämän vuoksi hän joutui kohtaamaan samantlaisia ongelmia ja vaikeuksia kuin kuka tahansa raamatunlukija. Reformaattori joutui painimaan monien sellaisten raamatunkohtien kanssa, jotka näyttävät virheellisiltä tai ristiriitaisilta.

Luther huomasi esim. että jotkut VT:n aikatieidot ovat keskenään ristiriitaisia. Niin ovat myös sukuluettelot. Synoptisissa evankeliumeissa kirjoitetaan samasta kertomuksesta vähän eri tavalla. Luther ei voinut ymmärtää, miten 600 000 ihmistä ehti Punameren yli päivässä jne. Reformaattori ei sulkenut silmiänsä, kun hän kohtasi nämä vaikeudet. Mutta hän ei tehnyt suurta numeroa näistä.

Meidän on syytä välttää Lutherin nimittämistä raamattukriitikoksi näiden ja eräiden muiden lausumien perusteella. Hän myöntää, että joissakin Raamatun teksteissä esiintyy ongelmia, mutta samalla hän kuitenkin varoo arvostelemasta Jumalan Sanaa. Luther laskee historialliset epätämällisyydet Pyhän Hengen tarkoitukseen kuuluviksi.

Luther-tutkijat ovat pitäneet aivan liian suurta melua vastaavista Lutherin lausumista ja tehneet niistä vääriä johtopäätöksiä. Ei ole myöskään nähty sitä vaivaa, että olisi verrattu näitä Lutherin lausumia niihin satoihin, ehkäpä tuhansiin kohtiin, joissa uskonpuhdistaja näyttää edellyttävän Raamatun olevan Pyhän Hengen innoittamaa, jopa erehtymätöntä Jumalan sanaa, jolla on jumallinen auktoriteetti.

Tämä luottamus Raamatun totuuteen – myös historiallisissa yksityiskohdissa – näkyy Lutherin koko tuotannossa. Vuonna 1520 hän kirjoittaa: "Raamattu ei ole koskaan erehtynyt." (WA 7, 316). Seitsemän vuotta myöhemmin hän toteaa: "On varmaa, että Raamattu ei ole ristiriidassa itsensä kanssa." (WA 23, 122). Isossa Galatalaiskirjeen selityksessä hän väittää vuonna 1535: "On mahdotonta, että Raamattu olisi ristiriidassa itsensä kanssa, vain ymmärtämättömät, paatuneet kerskailijat voivat olla sitä mieltä." (WA 40 I, 318).

13. Lopuksi:

Lutherin mukaan Jumalan Sana on sekä armonväline että korkein auktoriteetti. Jumala toimii seurakunnassaan ulkonaisen Sanansa kautta ja saattaa meidät Kristuksen tykö. Jumalan Sanaa on sekä suullinen että kirjoitettu Sana.

Raamattu on Lutherin mukaan myös korkein auktoriteetti kirkossa. Lutherin mukaan Jumalan Sanaa ovat sekä armonvälineet että inhimilliset auktoriteetit kuten järki, filosofia, paavi, ja kirkolliskokoukset saavat väistyä "sola scriptura" -periaatteen tieltä. Raamattu on selvä ja selkeä, ja sen kirjaimellinen merkitys on sama kuin hengellinen merkitys.

Kun uskonpuhdistaja puhuu Raamatun keskuksesta, tällä on positiivinen hermeneuttinen tehtävä, jonka avulla voimme ymmärtää Raamatun hämärät kohdat. Raamattu on itsensä tulkki (scriptura sacra sui ipsius interpres). Luther ei sano vain "yksin Raamattu", vaan hän sanoo myös "yksin Kristus/yksin usko". Oppi muotoperiaatteesta (sola scriptura) täydennetään sisältöperiaatteella (solus Christus/sola fide).

Kumpaakaan periaatetta ei tule käsittää toisen vastakohtana eikä asettaa toista vastaan. Ne näet kuuluvat läheisesti yhteen ja edellyttävät toisiaan molemminpuolisesti. Lutherhan ajatteli löytäneensä "yksin Kristuksen" juuri Raamatusta. Raamatun kautta opitaan tuntemaan Kristus ja usko. Lutherhan teki reformatorisen löytönsä, kun hän kamppaili ymmärtääkseen käsitteen "Jumalan vanhurskaus".

Hän kuvaa kokemustaan näin: "Yötä päivää vaivasin päätäni, kunnes Jumala armahti minua ja havaitsin yhteyden sanojen välillä. Se on näet tällainen: Jumalan vanhurskaus ilmestyy siinä (evankeliumissa), niin kuin kirjoitettu on: vanhurskas elää uskosta. Nyt tunsin kokonaan uudestisyntyneenä astuvani sisään paratiisiin avoimista porteista. Koko Raamattu näytti minulle uudet kasvat." (WA 54, 179–187).

Uusi käsitys "Jumalan vanhurskaudesta" merkitsi uskonpuhdistajalle toisaalta avainta henkilökohtaiseen pelastukseen ja toisaalta avainta Raamatun ymmärtämiseen oikealla tavalla. Juuri Raamatun tutkiessaan Luther löysi Kristuksen ja evankeliumin. Sama pätee kääntäen. Juuri Kristus ja evankeliumi valaisivat hänelle Raamatun. Sisältö- ja muotoperiaate ovat siis erottamattomasti sidoksissa Lutherin teologisessa ajattelussa.

Lopuksi vielä kaksi sitaattia. Bengt Hägglund kirjoittaa: "Lutherin kirjoituksista saa turhaan etsiä mitään yksityiskohtaista ja yhtenäistä esitystä Raamatun auktoriteetista, koska se on itsestään selvä edellytys kaikelle sille, mitä hän ajatteli ja kirjoitti, niin että perinpohjaisiin määritelmiin ei koskaan ollut edes tarvetta." (Hägglund, Problematiken i Luthers hävdande av Skriftens auktoritet. STK 1961, 224–235)

Ingemar Öberg: "Kaikessa Lutherin työskentelyssä Raamatun tekstien parissa näkyy punaisena lankana se, että tällä Sanalla on auktoriteetti, koska Jumala puhuu siinä. Tämä asenne tulee ilmi kaikissa Lutherin raamatunselityksissä, mutta se on myös nähtävissä uskonpuhdistajan laajassa tuotannossa yleensä, hänen kirjoissaan, pamfleteissaan, disputaatioissaan ja saarnoissaan." (Öberg, Skriften allena – tron allena. Om Luthers bibelsyn. SPT 1983, s. 324–330)

Kirjallisuus:

Armin Buchholz: Streit Gottes im Lehrstreit (1993)

Leif Erikson: Auktoritet och nådemedel. Några huvuddrag i Martin Luthers bibelsyn. (1994)

Ingemar Öberg: Bibelsyn och bibeltolkning hos Martin Luther (2002)